

Journal of
Buddhist Innovation Review

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธี วัดถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี The Healing With Herbs According to Buddhist Methods Wat Thamkrabok Sarabur Province

Research Articles

บทความวิจัย

พระวงศ์สุพัชร์ ธมมทินโน (อมรกิตติศักดิ์)

Phra Wongsupat Dhammathinno (A-mornkittisak)

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

M.A. Student Department of Buddhist Communication Innovation Gradual School

Mahachulalongkomrajavidyalaya University

E-mail. wongsupat0961456995@gmail.com

Article history:

Received: September 30, 2023 / Revised: October 24, 2023

Accepted: November 24, 2023/ Available Online: December 3, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาแรงจูงใจของผู้ที่มาบำบัดโรคด้วยสมุนไพร (2) เพื่อศึกษากระบวนการบำบัดโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธี และ (3) เพื่อศึกษาผลการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธีของผู้ที่มาบำบัดโรคด้วยสมุนไพร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจของผู้มาบำบัดโรคด้วยสมุนไพร วัดถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี โดยรวมแรงจูงใจเป็นส่วนหนึ่งในการบำบัดรักษาโรค การที่บุคคลในกลุ่มที่จะเกิดแรงจูงใจในการบำบัดรักษาโรคมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสิ่งจูงใจในสภาพแวดล้อมที่นั่น การบำบัดรักษาสุขภาพที่ดี ที่ช่วยในการพัฒนาสุขภาพและทำให้ผู้ที่มาบำบัดรักษาโรคมีสุขภาพที่ดีขึ้น และเป็นที่พอใจและมีความสุขต่อผู้ที่เข้ามาบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพร จะเห็นได้ว่าสมุนไพร จัดเป็นทางเลือกในการบำบัดรักษาโรคทางการแพทย์ทางเลือกหนึ่ง พืชสมุนไพร ปลูกง่ายตามพื้นที่ทั่วไป สะอาด ปลอดภัย ไม่มีผลเคียงข้างเคียงใด ๆ

กระบวนการบำบัดโรคด้วยสมุนไพร วัดถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี โดยรวมพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับสุขภาพ เพราะพระพุทธศาสนาช่วยให้คนมีสุขภาพจิตดี ซึ่งเป็นกระบวนการและเป็นระบบเหตุผลในการแก้ปัญหาของมนุษย์หรือบำบัดโรคของชีวิต ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การที่จะรักษาใจไม่ให้เป็นทุกข์ มีกระบวนการพุทธวิธีบำบัดโรคที่เน้นเรื่องของการบำบัดทางกายและทางใจเป็นหลัก ขั้นตอนการดื่มสมุนไพร อบสมุนไพรนั้นเป็นการถอนพิษ ขับล้างสารพิษออกจากร่างกายเท่านั้น เพื่อสามารถนำหลักการมาใช้กับผู้ป่วยที่เข้ารับการบำบัด เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริงและปฏิบัติตนได้

สอดคล้องกับธรรมชาติ ละวางจากสิ่งที่ไม่ดี และประสบกับความสุขที่แท้จริง การบำบัดรักษาโรคก็ต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

ผลการบำบัดโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธี วัดถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี โดยรวมแนวทางการบำบัดโรค นำหลักธรรมมาใช้ในการรักษาเมื่อเจ็บป่วย ได้แก่ โพชฌงค์ 7 อิทธิบาท 4 ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 ซึ่งล้วนเป็นธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงสอนโดยมีหลักสำคัญอยู่ที่ การมีสติควบคุมตนเองในปัจจุบัน การฝึกสมาธิมีใจจดจ่อทุกขณะจิต การรู้จักปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น การใช้ปัญญาในการพิจารณาหาเหตุและผล และการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ปราศจากกิเลสตัณหา มาบำบัดรักษาโรคให้ทุเลาและหายไปได้ ผลที่ได้รับ การบำบัดรักษา ช่วยให้มีความสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง สดชื่น สมองปลอดโปร่ง คลายความเครียด คลายความกังวล ร่างกายมีเรียวแรง หายใจสะดวกขึ้น เจริญอาหารได้มาก ทำให้รู้สึกมีกำลังใจ นำเลื่อมใสด้วยความศรัทธาดังคำสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้มีจิตใจ เบิกบาน แน่วแน่ มีสมาธิมากขึ้น การฝึกฝนอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง สามารถต่อสู้กับเชื้อโรค เกิดผลมาจากการที่ได้เข้ารับการบำบัดรักษาด้วยสมุนไพร ทั้งดื่มยาสมุนไพรและอบสมุนไพร เพื่อขับเชื้อโรคและขับสารพิษ ขับออกจากร่างกาย ปรับธาตุทั้ง 4 ในร่างกายให้มีการปรับสมดุลในร่างกาย ลดภาวะเสี่ยงต่อเกิดโรคร้าย มีระบบคุ้มกันร่างกายที่ดีขึ้น มีสุขภาพทางกายที่สมบูรณ์ พัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่าง ๆ เป็นความสุขที่เกิดผลแก่ใจโดยตรง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

คำสำคัญ: แรงจูงใจ; การบำบัดโรค; สมุนไพร; พุทธวิธี.

Abstract

This research paper has three objectives: (1) to study the motivation of those who come to herbal therapists, (2) to study the process of herbal therapy according to the Buddhist method, (3) to study the effects of herbal therapy according to the Buddhist methods of those who come to herbal therapists (Qualitative Research).

The results of the research showed that the motivation of herbal therapists Wat Tham Krabok, Saraburi Province Overall, motivation is part of the therapeutic process. How much or how little a person in a group will be motivated to treat a disease depends on the incentives in the environment in which it is located. Good health treatments that help to improve health and make those who come to the treatment have better health and are satisfied and happy for those who come to herbal treatments. It can be seen that herbs It is considered as an alternative medical treatment option. Medicinal plants are easy to grow in general areas, clean and safe, without any side effects.

Herbal healing process Overall, Buddhism is directly related to health because Buddhism helps people to have good mental health, which is a process and a rational system for solving human problems or treating diseases of life. According to the doctrine of Buddhism To keep the heart from suffering. There is a Buddhist therapeutic process that focuses mainly on physical and mental therapy.

Steps to drink herbs Herbal baking is an antitoxin. Detoxify only from the body. To be able to apply the principles to the patients who undergo therapy so that the practitioners can see things as they really are and behave in harmony with nature. Drop away from the bad and experience true happiness. Healing requires Buddhist principles to guide life.

The effect of herbal therapy according to the Buddhist method. Wat Tham Mul, Saraburi Province, including therapeutic approaches. Applying principles to heal when sick, namely The seven of Enlightenment, Four Paths of Accomplishment, Three Characteristics, Four Noble Truths, which are all Dhammas taught by the Buddha. Mindfulness, self-regulation in the present The practice of meditation involves the mind being focused at every mental moment. Knowing how to leave blank is not adhered to. Using wisdom to determine cause and effect and purify the mind without lust to cure diseases to heal and disappear. Therapeutic effects help to maintain good health. The body is healthy, refreshed, and the brain is clear. Relieve stress, relieve anxiety The body has strength, breathes more easily, appetite a lot, makes you feel encouraged, revered with faith like the Buddhist teachings, makes you have a cheerful mind, steadfast. Be more focused. Training to train a strong mind to be able to fight germs. As a result, I have been treated with herbs, both drinking herbal medicine and herbal steam to remove germs and detoxification, excrete from the body, adjust the 4 elements in the body to balance in the body. Reduce the risk of disease Have a better body protection system. Develop a strong and stable mind, not be swayed by various emotions, be happy directly to the mind in order to further improve the quality of life.

Keywords: motivation; therapy; herbalism; Buddhist methods.

บทนำ

สมุนไพรเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประวัติควบคู่มาับชีวิตความเป็นอยู่ของมวลมนุษยชาติมาช้านาน มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์ของสมุนไพรในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งความรู้และประสบการณ์ในการรักษาโรคได้รับการสืบทอดและสั่งสอนจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดเป็นตำรายาสมุนไพร พืชสมุนไพรจึงเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้เป็นประโยชน์ เพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่โบราณกาลแล้ว เช่นในเอเชียก็มีหลักฐานแสดงว่ามนุษย์รู้จักใช้พืชสมุนไพรมากกว่า 6,000 ปี แต่หลังจากความรู้ด้านวิทยาศาสตร์มีการพัฒนาเจริญก้าวหน้าขึ้น ทำให้ความนิยมใช้ยาสมุนไพรลดลงมาเป็นอันมาก (สุภรชต์ อินทรเทพ, 2561, หน้า 1) การนำเอายาสมุนไพรมาใช้บำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บที่อาพาธครั้งพุทธกาล เพราะโรคเมื่อเกิดแล้วย่อมบั่นทอนทั้งกายและใจทำให้สุขภาพทรุดโทรม เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต เป็นปัญหาที่ทำให้มนุษย์ได้มีความพยายามจะรักษาสุขภาพทั้งกายและใจให้แข็งแรง ทำให้ร่างกายและจิตใจมีความสมบูรณ์ ก็เพื่อความผาสุกให้เกิดขึ้นแก่ร่างกายและจิตใจอยู่เสมอคือมีชีวิตอยู่อย่างปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งทางกายและทางใจ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงโรค 2 อย่าง คือ โรคทางกายและโรคทางใจ มีปรากฏในปฏิสังขานพลสูตร โรคสูตรว่าด้วยโรค พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า ภิขุทั้งหลาย โรค 2 อย่างนี้ คือ 1. โรคทางกาย 2. โรคทางใจ สัตว์ผู้อ้างว่าตนเองไม่มีโรคทางกายตลอดระยะเวลา 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง 3 ปีบ้าง 4 ปีบ้าง 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง 20 ปีบ้าง 30 ปีบ้าง 40 ปีบ้าง 50 ปีบ้าง 100 ปีบ้าง พอยังมีอยู่ แต่สัตว์ผู้จะกล่าวอ้างว่าตนเองไม่มีโรคทางใจตลอด

ระยะเวลาแม้ครู่เดียวหาได้ยาก ยกเว้นท่านผู้หมกมุ่นแล้ว” (พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; เล่มที่ 21 ข้อ 157 หน้า 217) สมุนไพรมีเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยิ่งในการบำบัดผู้ป่วย ในยุคปัจจุบันระบบเศรษฐกิจและสังคมโลกมีการขยายตัวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ ทำให้เกิดวิกฤติการณ์ที่เป็นปัญหาในหลายๆ ด้านในทุกประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย สังคมไทยตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยม และบริโภคนิยมอย่างขาดสติ ผู้คนจำนวนมากวิ่งตามกระแสโลกจนก่อให้เกิดปัญหาในทุก ๆ มิติของสังคม (2565; วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์: 8 (1); 495)

มนุษย์จึงพยายามที่จะแสวงหาวิธีการที่จะเอาชนะความเจ็บป่วยด้วยรูปแบบอันหลากหลายแตกต่างกันก็เพื่อความมุ่งหวังจะให้ตัวเองปลอดภัยจากการเจ็บป่วยที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติหรือวิกฤติการณ์ของชีวิตที่เกิดขึ้นมาในลักษณะที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นวิธีการรักษาที่เสียค่าใช้จ่ายในการรักษาน้อย ข้อจำกัดรวมถึงข้อปฏิบัติของผู้ป่วยน้อย (การประเมินผลการรักษาโรคตาด้วยวิธีการบ่งต้อด้วยหนามหวาย โรงพยาบาลชัยนาทนเรนทร จังหวัดชัยนาท, 2565; (มกราคม -มิถุนายน); 8 (1) 17) สมุนไพรมีจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ดีกว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประวัติควบคู่มาับชีวิตความเป็นอยู่ของมวลมนุษยชาติมาช้านาน ประโยชน์ของสมุนไพรมีในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บเป็นสิ่งที่มนุษย์ในอดีตรู้จักนำมาใช้ซึ่งความรู้และประสบการณ์ในการรักษาโรคได้รับการสืบทอดจนเกิดเป็นตำรายาสมุนไพรมี

ดังนั้น ในปัจจุบันเมื่อมีการเจ็บไข้ขึ้นมากการแพทย์และการสาธารณสุขแบบกระแสหลักที่มีกระบวนการค้นคว้าค้นคว้าอันมีรากฐานมาจากวิทยาศาสตร์ก็ต้องอาศัยธรรมชาติบำบัดจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญสำหรับมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยาสมุนไพรมีที่หาได้ตามธรรมชาติ คนสมัยโบราณได้ใช้ยาสมุนไพรมีเป็นยารักษาอาการของโรคต่าง ๆ ที่เกิดการเจ็บป่วยขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเอายาสมุนไพรมีมาใช้บำบัดรักษาโรคที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะเป็นยารับประทาน ยาทา ยาพอกภายนอก ดูเหมือนว่ายาสมุนไพรมีช่วยได้เสมอหากรู้จักเอายาสมุนไพรมีที่เหมาะสมถูกต้องกับโรคมาใช้ (ฐิติญาณ บริพันธ์, 2509, หน้า 15-16) ความตื่นตัวของประชาชนทั่วโลกในการแก้ปัญหาการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังต่าง ๆ ก่อให้เกิดทางเลือกในการดูแลสุขภาพของตนเอง

ผู้วิจัยจึงเห็นว่ามีคามจำเป็นที่จะต้องการศึกษาวิจัยเพื่อให้ทราบผลการรักษาตามกระบวนการรักษาโรคด้วยพุทธวิธี เพื่อทราบแรงจูงใจ กระบวนการรักษา และผลการรักษา ผลจากการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นการสร้างองค์ความรู้ภูมิปัญญาของมนุษย์ที่สามารถนำผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้เป็นประโยชน์ โดยกำหนดโจทย์ในการทำวิจัยว่า ผู้คนที่มาบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรมี มีแรงจูงใจต่อการบำบัดรักษาอย่างไร กระบวนการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรมี ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติอย่างไร และผู้ที่ได้รับการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรมี ได้รับผลต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังว่าผลการวิจัยที่ได้จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรมีตามหลักพุทธวิธี ไปถ่ายทอดองค์ความรู้มาให้กับคนในสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแรงจูงใจของผู้ที่มาบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรมี วัดถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี
2. เพื่อศึกษากระบวนการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรมีตามหลักพุทธวิธี วัดถ้ำกระบอก จังหวัด

สระบุรี

3. เพื่อศึกษาผลการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธีของผู้ที่มาบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพร วัดถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี

วิธีการดำเนินวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างลักษณะเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามเหมือนกันทุกคน เป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัย (Methodology) ที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้ให้ข้อมูลเป็นเจ้าอาวาส ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ประชาชนทั่วไป และผู้รับการบำบัดรักษา โดยลงพื้นที่ สํารวจข้อมูลทำการวิจัยที่ ณ วัดถ้ำกระบอก ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาวิจัย สัมภาษณ์ มีจำนวน 15 รูป/คน แบ่งได้ ดังนี้ 1) พระภิกษุสงฆ์ (เจ้าหน้าที่ /ผู้บริหาร) จำนวน 5 รูป 2) ประชาชนทั่วไป จำนวน 5 คน และ 3) บุคคลผู้รับการบำบัด จำนวน 5 คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์เจาะลึก และการศึกษาจากข้อมูลที่มีผู้บันทึกไว้แล้วโดยผู้อื่น (Unobtrusive Research) โดยลักษณะข้อมูลที่ใช้ในมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์ ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

2. การตั้งคำถามในแบบสัมภาษณ์สำหรับบุคคลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพุทธวิธี กระบวนการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพร

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างลักษณะเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามเหมือนกันทุกคน เป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัย (Methodology) ที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้ให้ข้อมูลเป็นเจ้าอาวาส ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ประชาชนทั่วไป และผู้รับการบำบัดรักษา โดยลงพื้นที่ สํารวจข้อมูลทำการวิจัยที่ ณ วัดถ้ำกระบอก ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูกสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล

2. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล

3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัยและการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย (Presentation of the Research Results)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยได้ผลการวิเคราะห์แยกออกเป็น 3 ประเด็น ตามวัตถุประสงค์ คือ แรงจูงใจของผู้มาบำบัดโรคด้วยสมุนไพร กระบวนการบำบัดโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธี และผลการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธี แต่ละประเด็นมีผลการศึกษาโดยสรุป ดังนี้

แรงจูงใจของผู้มาบำบัดโรคด้วยสมุนไพร

แรงจูงใจเป็นส่วนหนึ่งในการบำบัดรักษาโรค ในความเห็นของ นางพิกุล นาใจ ได้ให้ทัศนะว่า การที่บุคคลในกลุ่มที่จะเกิดแรงจูงใจในการบำบัดรักษาโรคมกหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสิ่งจูงใจในสภาพแวดล้อมที่นั้น แม้ว่าความไม่มีโรคจะเป็นลาภอันประเสริฐ แต่ในความเป็นจริงมนุษย์ทั้งหลายย่อมมีความเจ็บไข้เป็นธรรมดาไม่สามารถล่วงพ้นความเจ็บป่วยนี้ไปได้ เพราะร่างกายมีโทษไม่สิ้นสุดเหมือนต้นไม้มีพิษเป็นที่อาศัยของโรคทุกชนิด (สัมภาษณ์ นางพิกุล นาใจ, 2566, วันที่ 18 มกราคม 2566) ในความเห็นของ พระสมพล เตชปญโญ ได้ให้ทัศนะว่า เมื่อโรคก็ต้องมีสาเหตุของโรคและวิธีการรักษาโรคการรักษาโรคเป็นการกระทำหรืองดกระทำให้บางสิ่งบางอย่างเพื่อไม่ให้เกิดการเจ็บป่วยหรือเป็นโรค และการรักษาโรคไม่ให้เกิดเป็นซ้ำในกรณีที่ยาหายจากการเจ็บป่วยเป็นโรคแล้ว ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงลักษณะของการรักษาโรคโดยรวมไว้ว่า โรคบางอย่างรักษาก็หาย ไม่รักษาก็หาย โรคบางอย่างรักษาก็หาย หากไม่รักษาจะไม่หาย แต่โรคบางอย่างแม้รักษาก็ไม่หาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่อาจเรียกเป็นข้อแม่ได้ คือ ผู้ป่วย ยารักษา และผู้ที่รักษา (สัมภาษณ์ พระสมพล เตชปญโญ, 2566, วันที่ 19 มกราคม 2566)

การบำบัดรักษาสุขภาพ ในความเห็นของ นางสมศรี ปรางโทะ ได้ให้ทัศนะว่า การบำบัดรักษาสุขภาพนั้นช่วยในการพัฒนาสุขภาพและทำให้ผู้ที่มาบำบัดรักษาโรคมีสุขภาพที่ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับและมีความสุขต่อผู้ที่เข้ามาบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพร จะเห็นได้ว่าสมุนไพร จัดเป็นทางเลือกในการบำบัดรักษาโรคทางการแพทย์ทางเลือกหนึ่ง (สัมภาษณ์ นางสมศรี ปรางโทะ, 2566, วันที่ 24 มกราคม 2566) ในความเห็นของ นายภานุวัฒน์ ภูติ ได้ให้ทัศนะว่า พืชสมุนไพร ปลูกง่ายตามพื้นที่ทั่วไป สะอาด ปลอดภัย ไม่มีผลเคียงข้างเคียงใด ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับยาแผนปัจจุบัน ที่สะดวก ง่ายต่อการรักษา แต่มีผลเสียทำลายต่อสุขภาพหากบริโภคมากหรือเกินความจำเป็น ก่อให้เกิดสารเคมี สารพิษเข้าสู่ร่างกาย (สัมภาษณ์ นายภานุวัฒน์ ภูติ, 2566, วันที่ 25 มกราคม 2566) ทำให้มีผลกระทบต่อสุขภาพและเกิดโรคต่าง ๆ ตามมา ในความเห็นของ นางสาววาสนา พงทวย ได้ให้ทัศนะว่า การที่ให้ผู้ป่วยที่ได้รับการบำบัดรักษาโรคนั้น หันมาสนใจและดูแลสุขภาพให้มากขึ้น สมุนไพรเป็นทางเลือกสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษา หาความรู้ และใช้คุณประโยชน์ในการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวัน (สัมภาษณ์ นางสาววาสนา พงทวย, 2566, วันที่ 24 มกราคม 2566)

กระบวนการบำบัดโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธี

พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับสุขภาพ ในความเห็นของพระปัทมกร อคฺคจิตฺโต ได้ให้ทัศนะว่า พระพุทธศาสนาช่วยให้คนมีสุขภาพจิตดี ซึ่งเป็นกระบวนการและเป็นระบบเหตุผลในการแก้ปัญหาของมนุษย์หรือบำบัดโรคของชีวิต ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงสาเหตุของการเกิดโรคร้ายไข้เจ็บว่าเกิดจากสาเหตุใหญ่ ๆ เช่น โรคเกิดแต่ดีให้โทษ และโรคเกิดแต่เสมหะให้โทษ เป็นต้น การที่จะรักษาใจไม่ให้เป็นทุกข์ เมื่อร่างกายผจญกับโรคร้ายไข้เจ็บนั้น มียาวนานพิเศษ คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยการกำหนดรู้ตามหลักสติปัฏฐาน ทุกข์ทางใจจะไม่เกิดตามมา เขาจะเจ็บทางกายเท่านั้น แต่ใจไม่เจ็บ (สัมภาษณ์ พระปัทมกร อคฺคจิตฺโต, 2566, วันที่ 19 มกราคม 2566) ในความเห็นของ พระสราวุฒิชุตินฺทรียะ ได้ให้ทัศนะว่า การรักษาโรคร้ายไข้เจ็บบางโรคใช้สมุนไพรรักษา บางโรคใช้ธรรมะรักษา เวลาพระสาวกเจ็บป่วยพระพุทธองค์จะเสด็จไปเยี่ยม แล้วแสดงธรรมให้ฟังหรือบางครั้งก็ให้พระสาวกไปแทน แสดงธรรมให้พระอาพาธฟัง ทำให้หายป่วยได้ บางครั้งที่พระองค์ป่วยเอง ก็ได้พระสาวกแสดงธรรมให้ฟัง โรคร้ายไข้เจ็บก็หายไป ปัจจุบันมีการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปใช้เพื่อแก้ปัญหาสุขภาพและปัญหาด้านพฤติกรรมในหลายลักษณะ การไปวัด การไหว้พระ สวดมนต์ แผ่เมตตา เป็นกิจกรรมที่ทางพระพุทธศาสนาปฏิบัติกันเป็นประจำในชีวิตประจำวัน (สัมภาษณ์ พระสราวุฒิชุตินฺทรียะ, 2566, วันที่ 19 มกราคม 2566)

กระบวนการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพร ในความเห็นของ พระวัชร จารุณโม ได้ให้ทัศนะว่า กระบวนการพุทธวิธีบำบัดโรคที่เน้นเรื่องของการบำบัดทางกายและทางใจเป็นหลัก เพื่อที่จะให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อในการปฏิบัติตามขั้นตอนและการดื่มสมุนไพร อบสมุนไพรนั้นเป็นการถอนพิษ ขับล้างสารพิษออกจากร่างกายเท่านั้น พุทธวิธีบำบัดเป็นการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถนำหลักการมาใช้กับผู้ป่วยที่เข้ารับการบำบัด ขั้นตอนแนวพุทธวิธีบำบัดนั้นขึ้นมาเน้นทั้งหลักศรัทธาและปัญญา พลังอำนาจที่อยู่เหนือตนของชาวพุทธ คือ พระรัตนตรัย เป็นการพัฒนาดนให้เกิดสติและปัญญา เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริงและปฏิบัติตนได้สอดคล้องกับธรรมชาติ ละวางจากสิ่งที่ไม่ดี และประสบกับความสุขที่แท้จริง การบำบัดรักษาโรคก็ต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต (สัมภาษณ์ พระวัชร จารุณโม, 2566, วันที่ 18 มกราคม 2566)

ดังนั้น การบำบัดโรคด้วยสมุนไพร จากการสัมภาษณ์และลงพื้นที่ พบว่า ผู้วิจัยสามารถสรุปและวิเคราะห์ผลการวิจัยทางกระบวนการบำบัดโรค โดยมีการกำหนดตามแผนผังกระบวนการ ขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติผลดำเนินการได้ ดังนี้

กระบวนการ/ขั้นตอนการปฏิบัติ	ผลการดำเนินการ
1. กระบวนการบำบัดโรค - การลงทะเบียน - การบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพร - การฟื้นฟูสมรรถภาพ - ติดตามผลการบำบัด - จิตบำบัด	- สัมภาษณ์ / สอบถาม - ดื่มน้ำยาสมุนไพร - ปรับสภาพจิตใจ เช่น สวดมนต์ นั่งสมาธิ - ผลการตอบรับการบำบัดรักษา ได้ผล/ไม่ได้ผล - การพัฒนาจิตใจให้มีความเข้มแข็ง
2. วิธีการบำบัดรักษาโรค - พระภิกษุสงฆ์ - สมุนไพร - คำสั่งจะ	- เป็นผู้บำบัดรักษาโรคกาย/จิตใจ - 4 ชนิด ได้แก่ ตะไคร้ ละหุ่ง ผักบุง หนุ่ยคา - การปฏิญาณตน การปฏิบัติในการบำบัดรักษา

3. การรับประทายยาสมุนไพร - ยาตัดกรรม - ยาครอบจักรวาล	- ยากลุ่มขับล้างสารพิษ สำหรับผู้เข้ารับการบำบัด - ยากลุ่มบำรุงร่างกาย สำหรับบุคคลทั่วไป
4. กระบวนการอบสมุนไพร - ลงทะเบียน - เตรียมความพร้อม - ตั้งจิตอธิษฐาน - อบสมุนไพร	- สัมภาษณ์ / สอบถาม - เตรียมสุขภาพร่างกายแข็งแรงและสมบูรณ์ - จุดธูป-เทียน บูชาพระรัตนตรัย ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ - เช็กสภาพร่างกาย ตื่นน้ำมาก ๆ รักษาการสูญเสียพลังงาน เฝ้ามลยาญ ขับสารพิษทางเหงื่อออกสู่ร่างกาย

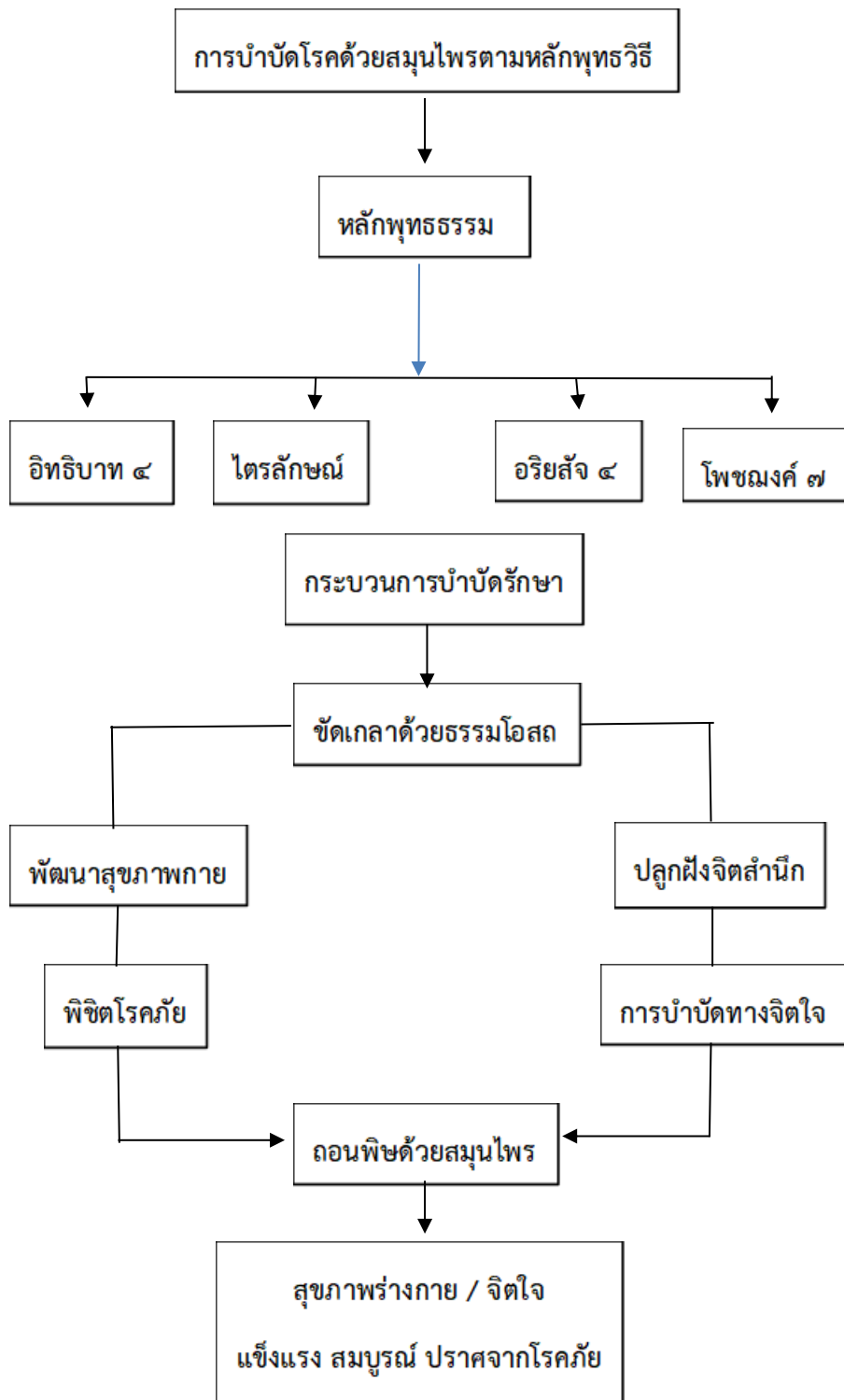
ผลการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธีของผู้ที่มาบำบัดโรคด้วยสมุนไพร

แนวทางการบำบัดโรคทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในความเห็นของพระณัฐพงษ์ สมถโด ได้ให้ทัศนะว่า การบำบัดรักษาตามอาการ หรือตามสาเหตุของโรคที่เกิดขึ้น เช่น โรคทางกาย ให้รักษาด้วยสมุนไพร โรคที่เกิดจากกรรม ต้องปฏิบัติตามคำสอน คือ หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและนำมาใช้ในการรักษาเมื่อเจ็บป่วย ได้แก่ โพชฌงค์ 7 อิทธิบาท 4 ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงสอนโดยมีหลักสำคัญอยู่ที่ การมีสติควบคุมตนเองในปัจจุบัน การฝึกสมาธิมีใจจดจ่อทุกขณะจิต การรู้จักปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น การใช้ปัญญาในการพิจารณาหาเหตุและผล และการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ปราศจากกิเลสตัณหา เมื่อผู้ได้ปฏิบัติสม่ำเสมอและต่อเนื่องแล้วก็จะพร้อมรับสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นกับตนเองก็สามารถรักษาโดยใช้หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่ได้กล่าวมาทั้งหมด มาบำบัดรักษาโรคให้ทุเลาและหายไปได้ (สัมภาษณ์ พระณัฐพงษ์ สมถโด, 2566, วันที่ 19 มกราคม 2566)

ผลที่ได้รับการบำบัดรักษา ในความเห็นของนายณัฐวัตร พงษ์ปาน ได้ให้ทัศนะว่า ช่วยให้มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง สดชื่น กระปรี้กระเปร่า สมองปลอดโปร่ง โล่งสบาย คลายความเครียด คลายความกังวล ร่างกายมีเรี่ยวแรง หายใจสะดวกขึ้น เจริญอาหารได้มาก ทำให้รู้สึกมีกำลังใจ น่าเลื่อมใสด้วยความศรัทธา คำสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้มีจิตใจ เบิกบาน แน่วแน่ มีสมาธิมากขึ้น การฝึกฝนอบรมจิตใจให้เข้มแข็งสามารถต่อสู้กับเชื้อโรค (สัมภาษณ์ นายณัฐวัตร พงษ์ปาน, 2566, วันที่ 25 มกราคม 2566) เพราะเมื่อจิตใจสำรวมดีแล้ว สามารถเอาชนะพิษจากเครื่องผูกของมาร คือ กามคุณทั้งหลายได้ เพราะบุคคลที่สำรวมจิต ย่อมจักสามารถพ้นจากเครื่องผูกแห่งมารได้ ในความเห็นของนายธีรวัฒน์ เลาลาศ ได้ให้ทัศนะว่า เกิดผลมาการที่ได้เข้ารับการบำบัดรักษาด้วยสมุนไพร ทั้งดื่มยาสมุนไพรและอบสมุนไพร เพื่อขับเชื้อโรคและขับสารพิษ ขับออกจากร่างกาย ปรับธาตุทั้ง 4 ในร่างกายให้มีการปรับสมดุลในร่างกาย ลดภาวะเสี่ยงต่อเกิดโรคภัย มีระบบคุ้มกันร่างกายที่ดีขึ้น มีสุขภาพทางกายที่สมบูรณ์ เพื่อพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่าง ๆ เป็นความสุขที่เกิดผลแก่ใจโดยตรง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป (สัมภาษณ์ นายธีรวัฒน์ เลาลาศ, 2566, วันที่ 25 มกราคม 2566)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยนี้สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เรื่อง “การบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธี วัดถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี” สามารถนำแนวทางเพื่อไปศึกษาและไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้ดังนี้

จากองค์ความรู้ที่ได้ศึกษามากกล่าวได้ว่า การบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามหลักพุทธวิธี สามารถนำแนวทางเพื่อไปศึกษาและนำไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนี้

1. ปลูกฝังจิตสำนึกด้วยสติ คือ พัฒนาศติของผู้ป่วยที่เข้ารับการบำบัดรักษาโรค โดยการระลึกได้ ความรู้ตัว ความมีสติรอบคอบมีสัมปชัญญะในการประพฤติปฏิบัติตน

2. พัฒนาสุขภาพที่ดีด้วยอิทธิบาท 4 คือ ส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพร่างกายและจิตใจให้แข็งแรง มีความประพฤติปฏิบัติตนให้ดำเนินชีวิตได้อย่างยืนยาวไปได้
3. สภาพแวดล้อมและการบำบัดด้วยไตรลักษณ์ คือ ลักษณะต่าง ๆ ตามสภาพแวดล้อมของผู้ป่วย เข้ารับการบำบัดรักษา ความเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ย่อมมีเหตุผลตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น
4. การแก้ไขปัญหาและการดำเนินชีวิตด้วยอริยสัจ 4 คือ หลักเกื้อหนุนในการดำเนินชีวิต โดยอาศัย ปัจจัย 4 ยารักษาโรคก็เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับผู้ป่วยที่มาบำบัดรักษาโรค
5. พิชิตโรคร้ายด้วยโพชฌงค์ 7 คือ เป็นหลักธรรมองค์แห่งการตรัสรู้ เพื่อบำบัดโรคผู้ป่วยทั้งโรคทางกายและโรคทางใจ
6. ขัดเกลียดด้วยธรรมโอสธ คือ เป็นการบำบัดสุขภาพทางกายใจ ผูกอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้มีความระลึกด้วยการอาศัยธรรมะคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน
7. ถอนพิษด้วยสมุนไพรร คือ การถอนพิษด้วยสมุนไพรรในการบำบัดโรค เพื่อให้ขับสารพิษออกจากร่างกาย
8. เป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง คือ แหล่งความรู้สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาทางด้านพืชพรรณ สมุนไพร เพื่อเป็นองค์ความรู้ต่อยอดสร้างอาชีพ และรายได้

บทสรุป

พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับสุขภาพ เพราะพระพุทธศาสนาช่วยให้คนมีสุขภาพจิต ซึ่งเป็นกระบวนการและเป็นระบบเหตุผลในการแก้ปัญหาของมนุษย์หรือบำบัดโรคของชีวิต ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการรักษาโรคในยามอาพาธหรือเจ็บป่วย เนื่องจากกายและจิตมีความสัมพันธ์กันอย่างละเอียดอ่อนและลึกซึ้ง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงสามารถรักษาโรคให้ทุเลาและหายไปได้ในที่สุด

พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญทางด้านจิตใจมากที่สุด เป็นยารักษาจิตใจ ให้เกิดความสงบ เยือกเย็น จิตใจสดชื่นแจ่มใส ไม่ทุกข์ทรมาน วุ่นวายจิตใจ ที่สงบ เยือกเย็น สดชื่นแจ่มใส นั้นจะส่งผลกระทบต่อร่างกายในทางที่ดีไปด้วย ทำให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วย และยังสามารถรักษาหรือบรรเทาอาการที่เจ็บป่วยลงได้ โรคหลายอย่างเกิดจากสภาพทางจิตใจ และยังส่งผลไปสู่สภาพร่างกายทำให้แสดงอาการของโรคออกมา เมื่อได้นำหลักธรรมมาใช้ปฏิบัติก็จะทำให้อาการของโรคทุเลาลงหรือหายไปในที่สุด ต่างกับผู้ไม่มีหลักธรรม เมื่อเกิดทุกข์ขึ้นที่ใจก็ไม่สามารถจัดการกับปัญหาตนเองได้ เพราะจิตใจไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมมา ไม่รู้จักนำธรรมะมาใช้แก้ปัญหากับตัวเองได้จึงเป็นทุกข์หนักและเกิดโรคขึ้นกับร่างกาย

จึงกล่าวได้ว่าการเข้าถึงธรรมช่วยให้หายจากโรคได้ และหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและนำมาใช้ในการรักษาเมื่อเจ็บป่วย ได้แก่ โพชฌงค์ 7 อิทธิบาท 4 ไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงสอนโดยมีหลักสำคัญอยู่ที่ การมีสติควบคุมตนเองในปัจจุบัน การฝึกสมาธิมีใจจดจ่อทุกขณะจิต การรู้จักปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่น การใช้ปัญญาในการพิจารณาหาเหตุและผล และการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ปราศจากกิเลสตัณหา เมื่อผู้ได้ปฏิบัติสม่ำเสมอและต่อเนื่องแล้วก็จะพร้อมรับสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะโรคร้ายไข้เจ็บที่เกิดขึ้นกับตนเองก็สามารถรักษาโดยใช้หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่ได้กล่าวมาทั้งหมด มาบำบัดรักษาโรคให้ทุเลาและหายไปได้

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ :

ฐิติญาณ บริพันธ์. (2509). สมุนไพรหญิงชายวัยทองชะลอความชราแก้ปัญหาอาการผิดปกติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หอสมุดกลาง.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วารสาร:

พระมหาสาธิต วังศ์สุรินทร์, (มกราคม -มิถุนายน 2565). พุทธจิตวิทยา:การให้คำปรึกษาในพระพุทธศาสนา. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์. 8(1);469.

วัชรภรณ์ อรุณเมือง. (มกราคม-มิถุนายน 2565). การประเมินผลการรักษาโรคตาด้วยวิธีการบ่งต้อด้วย หามหาวัย โรงพยาบาลชัยนาทนเรนทร จังหวัดชัยนาท.วารสารหมอไทยวิจัย. 8(1); 17.

ดุชนิพนธ์ :

สุรราชต์ อินทรเทพ. (2561). รูปแบบการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดำรงชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสำหรับครัวเรือนในชุมชน จังหวัดสระแก้ว. ดุชนิพนธ์ สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา ปทุมธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

สัมภาษณ์ :

พิกุล นาใจ. เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารและประชาสัมพันธ์. สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2566)

พระวัชร จารุโม. พระภิกษุวัดถ้ำกระบอก. (สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2566)

พระสมพล เตชปัญโญ. พระเจ้าหน้าที่คลังยาสมุนไพรวัดถ้ำกระบอก. (สัมภาษณ์วันที่ 18 มกราคม 2566)

พระสรวิทย์ ชุตติปัญโญ. พระภิกษุวัดถ้ำกระบอก. (สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2566)

พระปัทมกร อคฺคจิตโต. พระภิกษุวัดถ้ำกระบอก. (สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2566)

พระณัฐพงษ์ สมถโก. พระภิกษุวัดถ้ำกระบอก. (สัมภาษณ์วันที่ 19 มกราคม 2566)

สมศรี ปรางไท้. ประชาชนทั่วไป. (สัมภาษณ์วันที่ 24 มกราคม 2566)

วาสุณี พวงทวย. ประชาชนทั่วไป. (สัมภาษณ์วันที่ 24 มกราคม 2566)

ณัฐวัตร พงษ์ปาน. ผู้เข้ารับการบำบัด. (สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2566)

ภาณุวัฒน์ ภูติ. ผู้เข้ารับการบำบัด. (สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2566)

ธีรวัฒน์ เลลาศ. ผู้เข้ารับการบำบัด. (สัมภาษณ์วันที่ 25 มกราคม 2566)

Reference :

Books :

Thitiyan Boriphan. (1966). Herbal Remedies for Men and Women in Menopause: Slowing Aging and Solving Abnormal Symptoms. Bangkok: Central Library Press.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). Thai Tripitaka Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Printing House.

Journal :

Phra Maha Sayan Wongsurin. (January - June 2022). Buddhist Psychology: Counseling in Buddhism. Journal of MCU Humanities Review. 8(1) 469.

Watcharaphon Arunmuang. (January-June 2022). Evaluation of the treatment of eye disease with the method of grafting with rattan thorns, Chainat Narenthra Hospital, Chainat Province. Thai Traditional Medicine Research Journal. 8(1); 17.

Thesis :

Supharat Intrathep. (2018). A Model for Developing and Transferring Wisdom on the Use of Local Herbs in Environmentally Friendly Living for Households in Communities in Sa Kaeo Province. Doctoral dissertation, Environmental Studies program, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Pathum Thani Province.

Interviewed :

Pikul Najai, Administrative and Public Relations Officer. (Interviewed 18 January 2023)

Phra Wachara Charuthammo, Monk of Wat Tham Krabok. (Interviewed 18 January 2023)

Phra Somphon Techapanyo, a monk in charge of the herbal medicine warehouse at Wat Tham Krabok. (Interviewed 18 January 2023)

Phra Sarawut Chutipanyo, a monk at Wat Tham Krabok. (Interviewed 19 January 2023)

Phra Patmakorn Akkacitto, a monk from Wat Tham Krabok. (Interviewed 19 January 2023)

Phra Natthapong Samatho, a monk from Wat Tham Krabok. (Interviewed 19 January 2023)

Somsri Prangthoe. General public. (Interviewed 24 January 2023)

Wasunee Puangthawai. General public. (Interviewed 24 January 2023)

Nattawat Pongpan, Patient. (Interviewed 25 January 2023)

Phanuwat Phudee, Patient. (Interviewed 25 January 2023)

Teerawat Laolas, Patient undergoing treatment. (Interviewed 25 January 2023)